

ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA PREMA KONVENCIJI UN O PRAVU MORA IZ 1982.

Maja Seršić
znanstveni asistent

UDK 341.225
izvorni znanstveni rad

Razmatraju se odredbe Konvencije UN o pravu mora iz 1982, posvećene znanstvenom istraživanju mora. Uz režim znanstvenog istraživanja mora u pojedinim pojasiima analizira se i položaj znanstveno-istraživačkih brodova pri plovidbi i prolasku različitim morskim prostorima, kao i u tjesnacima koji služe međunarodnoj plovidbi.

1. UVOD

Pravno uređenje znanstvenog istraživanja mora tek je nedavno — u posljednja dva desetljeća — postalo predmetom povećane brige u međunarodnom pravu mora. Zenevske konvencije iz 1958. nisu pitanju znanstvenog istraživanja mora posvetile puno pažnje; jedino Konvencija o epikontinentalnom pojasu sadrži neka osnovna pravila o režimu znanstvenog istraživanja na epikontinentalnom pojasu.¹

Napredak tehnologije i primjena rezultata znanstvenih istraživanja omogućili su sve intenzivnije iskorištavanje prirodnih bogatstava (živih i neživih) mora i podmorja bez obzira na dubinu mora i udaljenost od obale. To je dovelo do nastojanja obalnih država da svojom suverenosti ili suverenim pravima obuhvaćaju prirodna bogatstva sve većih prostora otvorenog mora uz svoje obale. Paralelno sa širenjem vlasti na nova područja mora i podmorja, obalne države — pogotovo zemlje u razvoju — također su zahtijevale i kontrolu nad nekim vrstama znanstvenih istraživanja povezanih s iskorištavanjem prirodnih bogatstava tih područja. Naime, zemlje u razvoju sve su više uvidale važnost rezultata znanstvenog istraživanja mora za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava, ali često zbog tehnološke i stručne nerazvijenosti nisu bile u mogućnosti same obavljati znanstveno

¹ Čl. 5, st. 1. i 8.

istraživanje mora. Nadzorom nad znanstvenim istraživanjima koja su na području mora pod njihovom jurisdikcijom obavljale strane države i međunarodne organizacije, zemlje u razvoju željele su osigurati prijenos znanja radi promicanja vlastitih interesa u pogledu iskorištavanja prirodnih bogatstava.

Navedena zbivanja, kao i opća svijest o važnosti znanstvenog istraživanja mora u efikasnoj borbi protiv sve većeg zagađivanja morske okoline i zaštiti i očuvanju živih bogatstava mora koja su ozbiljno ugrožena zbog neracionalnog iskorištavanja, doveli su do nastojanja da se na Trećoj konferenciji UN o pravu mora pravno uredi znanstveno istraživanje mora.

Dok su se razvijene zemlje zalagale za što slobodnije obavljanje znanstvenog istraživanja mora i ograničenu kontrolu obalnih država, ističući da se samo na taj način neće štetiti napretku znanosti, zemlje u razvoju tražile su, zbog bojazni da se znanstveno istraživanje na područjima mora pod njihovom vlašću ili jurisdikcijom ne iskoristi u vojne svrhe i ugrozi njihova sigurnost te radi zaštite svojih ekonomskih interesa u pogledu iskorištavanja prirodnih bogatstava, da se znanstveno istraživanje mora na područjima pod vlašću ili jurisdikcijom uvjetuje izričitim pristankom i trajnom kontrolom obalne države.²

Režim znanstvenog istraživanja mora u Konvenciji UN o pravu mora koji se razmatra u ovom radu u osnovi predstavlja kompromis između navedenih oprečnih stavova i interesa.

2. ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA I ISTRAŽIVANJE PRIRODNIH BOGATSTAVA

Znanstveno istraživanje mora može se definirati kao svako proučavanje ili odgovarajući pokusni rad radi obogaćivanja ljudskog znanja o morskoj okolini.³

Znanstveno istraživanje mora, kao i svako znanstveno istraživanje, može biti »čisto« (ili fundamentalno) i primijenjeno, tj. namijenjeno nekoj praktičnoj svrsi. Fundamentalno znanstveno istraživanje mora ima za cilj obogaćivanje ljudskog znanja o morskoj okolini, bez obzira na primjenu rezultata istraživanja (npr. proučavanje starosti podmorskih geoloških struktura), dok se primijenjeno znanstveno istraživanje mora obavlja uglavnom radi neke praktične svrhe (npr. proučavanje utjecaja pojedinih zagađivača na morsku floru i faunu).

No, kada se istraživanje mora obavlja isključivo sa svrhom lociranja, procjene količine i komercijalne vrijednosti prirodnih bogatstava mora koja

² V. više B. Bohte, »Pravni režim naučnog istraživanja mora«, **Prinosi za poredbeno proučavanje prava i međunarodno pravo**, Novo pravo mora, ur. B. Vukas, vol. 15, br. 17, 1982, str. 247-248; D. Rudolf, **Međunarodno pravo mora**, Zagreb 1985, str. 327-328; A. H. A. Soons, **Marine Scientific Research and the Law of the Sea**, Deventer 1982, str. 108-118.

³ Isp. B. Bohte, »Mednarodnopravni režim znanstvenega raziskovanja morja, Zbornik znanstvenih rasprav, 1976, str. 49; Soons, o.c, bilj. 1, str. 6.

se namjeravaju ekonomski iskorištavati, takvo se istraživanje ne smatra znanstvenim istraživanjem mora nego istraživanjem prirodnih bogatstava radi njihova ekonomskog iskorištavanja.

Razlikovanje između znanstvenog istraživanja mora i istraživanja prirodnih bogatstava mora radi njihova ekonomskog iskorištavanja od velikog je značenja s obzirom na različite pravne režime koji se u nekim pojasma mora primjenjuju na navedene kategorije istraživanja. Naime, u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu obalna država ima suverena prava u pogledu istraživanja prirodnih bogatstava i zavisi u potpunosti od njene volje hoće li stranoj državi dopustiti takva istraživanja i pod kojim uvjetima.⁴ Naprotiv, obalna država ima u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu jurisdikciju nad znanstvenim istraživanjem mora i ako su ispunjeni određeni uvjeti, ona je stranoj državi dužna dati svoj pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja.⁵ Isto tako, obalna država je ograničena i u postavljanju uvjeta pod kojima će stranoj državi dopustiti znanstvena istraživanja u svom gospodarskom pojasu ili epikontinentalnom pojasu.⁶ Navedene kategorije istraživanja podvrgnute su različitom pravnom režimu i u Međunarodnoj zoni, tj. morskom dnu i podzemlju izvan granica nacionalne jurisdikcije. Dok je znanstveno istraživanje u Zoni slobodno za sve države i nadležne međunarodne organizacije⁷, istraživanje prirodnih bogatstava moguće je jedino preko Međunarodne vlasti za morsko dno.

Iako je teoretski razliku između navedenih kategorija istraživanja lako utvrditi, u praksi se mogu javiti poteškoće s obzirom da metode i sredstva istraživanja kod obje vrste istraživanja mogu biti identične; razlike su često samo u motivima i okolnostima konkretnog slučaja.⁸

3. OSNOVE PRAVNOG REŽIMA ZNANSTVENOG ISTRAŽIVANJA MORA

Prema konvenciji UN o pravu mora sve države, bez obzira na njihov geografski položaj kao i nadležne međunarodne organizacije, imaju pravo obavljati znanstveno istraživanje mora, podložno pravima i obvezama drugih država, kako je to predviđeno u Konvenciji (čl. 238). Pri tome djelatnosti znanstvenog istraživanja ne tvore pravnu osnovu za bilo koji zahtjev prema nekom dijelu morske okoline ili njenim bogatstvima (čl. 241).

Opća načela na temelju kojih se obavlja znanstveno istraživanje mora propisana su u članu 240. Konvencije. On određuje da se znanstveno istraživanje mora obavlja isključivo u miroljubive svrhe, prikladnim znanstve-

⁴ V. više o naravi suverenih prava u gospodarskom pojasu i epikontinentalnom pojasu M. Seršić, »Međunarodno ribolovno pravo i položaj ribarskih brodova s posebnim osvrtom na odredbe Konvencije UN o pravu mora iz 1982«, **Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja**, br. 117-118, 1988, str. 97-98.

⁵ V. pod 5.1.

⁶ V. pod 5.4.

⁷ V. pod 7.

⁸ Isp. P. K. Mukherjee, »The consent regime of oceanic research in the new law of the sea«, **Marine Policy**, vol. 5, br. 2, 1981, str. 99-100.

nim metodama i sredstvima, uz poštovanje svih odgovarajućih propisa donesenih u skladu s Konvencijom, uključujući one o zaštiti i očuvanju morske okoline te da znanstveno istraživanje mora ne smije neopravdano ometati druge pravno dopuštene upotrebe mora u skladu s Konvencijom UN o pravu mora.

Navedena su načela, usprkos njihovoj općenitoj formulaciji, pravno obvezna i vrijede za sva znanstvena istraživanja mora bez obzira gdje se vrše i tko ih obavlja. Ona obvezuju države i međunarodne organizacije kada obavljaju znanstvena istraživanja mora u područjima pod vlašću i jurisdikcijom druge države i u područjima izvan nacionalne jurisdikcije. Isto tako, ona obvezuju i obalnu državu kada izvodi znanstvena istraživanja u dijelovima mora pod svojom vlašću ili jurisdikcijom.

U pogledu prvonavedenog načela, tj. obavljanja znanstvenog istraživanja mora isključivo u miroljubive svrhe, postavlja se pitanje da li svako znanstveno istraživanje u vojne svrhe treba smatrati suprotnim onome u miroljubive svrhe, dakle zabranjenim. U skladu s općim međunarodnim pravom, znanstvena istraživanja mora u vojne svrhe koja bi imala napadačke ciljeve prema nekoj državi treba smatrati zabranjenima. Naprotiv, za znanstvena istraživanja mora u vojne svrhe koja bi se obavljala radi vlastite sigurnosti i obrane od napada treba smatrati da se obavljaju u miroljubive svrhe. Drugo je pitanje da li će u praksi uvijek biti moguće razlučiti navedene ciljeve znanstvenog istraživanja mora.⁹

Konvencija donosi i opće odredbe o međunarodnoj suradnji u području znanstvenog istraživanja mora.¹⁰ Radi unapređivanja međunarodne suradnje u znanstvenom istraživanju mora države i nadležne međunarodne organizacije zaključivanjem bilateralnih i multilateralnih sporazuma stvaraju povoljne uvjete za obavljanje znanstvenog istraživanja i ujedinjavanja napora znanstvenika u proučavanju pojava i postupaka u morskoj okolini. Nadalje, države uzajamno omogućavaju upoznavanje podataka koji su važni radi nadziranja i sprečavanja štetnih učinaka za zdravlje i sigurnost osoba i za morsku okolinu, objavljuju i šire obavijesti o najvažnijim predloženim programima istraživanja i o njihovim ciljevima te o saznanjima iz znanstvenog istraživanja mora.¹¹ Konvencija ističe i posebne obveze prema zemljama u razvoju: one imaju prednost pri prijenosu znanja i u dobivanju pomoći za razvoj i usavršavanje vlastitih znanstvenika i stručnjaka.

⁹ Isp. V. Đ. Degan, »Miroljubive upotrebe mora«, **Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu**, vol. 35, br. 5-6, 1985, str. 565.

¹⁰ Odsjek 2. Trinaestog dijela, članovi 242-244.

¹¹ Osim u Trinaestom dijelu Konvencije posvećenom u cijelosti znanstvenom istraživanju mora, odredbe o međunarodnoj suradnji u području znanstvenog istraživanja mora nalazimo i u drugim dijelovima Konvencije. Član 123, t. c. Devetog dijela Konvencije (»Zatvorena ili poluzatvorena mora«) poziva obalne države zatvorenih ili poluzatvorenih mora da nastoje uskladiti svoje politike znanstvenog istraživanja i gdje je to prikladno, poduzimaju zajedničke programe znanstvenog istraživanja područja. U pogledu člana 143, st. 3. Jedanaestog dijela Konvencije (»Zona«) koji se odnosi na međunarodnu suradnju u znanstvenom istraživanju mora u Zoni v. pod 7.

4. ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA U UNUTRAŠNJIM MORSKIM VODAMA, TERITORIJALNOM MORU I ARHIPELASKIM VODAMA

Konvencija UN o pravu mora ne sadrži posebnu odredbu o znanstvenom istraživanju u unutrašnjim morskim vodama. No, s obzirom na suverenost obalne države nad tim vodama i bez izričite odredbe jasno je da strani istraživački brodovi mogu u njima obavljati znanstveno istraživanje samo uz odobrenje obalne države. Dakle, ulazak stranih istraživačkih brodova u unutrašnje morske vode radi znanstvenog istraživanja mora (odnosno obavljanje znanstvenog istraživanja za vrijeme ovlaštenog boravka tih brodova u unutrašnjim morskim vodama u druge svrhe) podložan je odobrenju obalne države.¹²

Strani istraživački brodovi ovlašteni na obavljanje znanstvenog istraživanja u unutrašnjim morskim vodama dužni su poštivati zakone i propise obalne države i pridržavati se uvjeta pod kojima im je odobreno obavljanje znanstvenog istraživanja.

Dok se nalaze u unutrašnjim morskim vodama po odobrenju obalne države, na temelju ugovora između obalne države i države svoje zastave ili neovlašteno, strani istraživački brodovi u svemu potpadaju pod vlast i propise obalne države. Samo iznimno obalna država ne ostvaruje svoju jurisdikciju ako joj to nalaže međunarodno pravo (tj. ako se radi o stranom istraživačkom brodu koji uživa suvereni imunitet) ili ugovor s državom zastave stranog istraživačkog broda.

Znanstvenom istraživanju u teritorijalnom moru posvećen je član 245. Konvencije koji određuje da obalna država u ostvarivanju svoje suverenosti ima isključivo pravo uređivati, odobravati i obavljati znanstveno istraživanje mora u svom teritorijalnom moru. Tu se znanstveno istraživanje mora može obavljati samo s izričitim pristankom i prema propisanim uvjetima obalne države.

Dakle, pravo je obalne države da zabrani obavljanje znanstvenog istraživanja od strane drugih država ili njenih državljana u svom teritorijalnom moru. Kada dozvoli obavljanje takvog istraživanja, ona može propisati uvjete koje smatra potrebnim.

Protiv stranih istraživačkih brodova koji obavljaju znanstveno istraživanje u teritorijalnom moru bez suglasnosti obalne države ili protivno njenim zakonima i propisima odnosno protivno uvjetima pod kojima im je dozvoljeno obavljanje istraživanja, obalna država ovlaštena je poduzeti mjere predviđene svojim zakonodavstvom. Dakle, ona može takav brod uzaptiti i provesti protiv njega postupak radi izricanja kazni i drugih mjera predloženih njenim zakonima i propisima.

¹² Kako strani istraživački brodovi ne spadaju u kategoriju trgovačkih brodova, za njihov ulazak u unutrašnje morske vode u bilo koju svrhu (osim u slučaju nevolje) uvijek je potrebno odobrenje obalne države. Iznimka su jedino dijelovi unutrašnjih morskih voda u kojima postoji pravo neškodljivog prolaska.

Kao i u unutrašnjim morskim vodama, obalna država ne ostvaruje svoju jurisdikciju jedino ako se radi o stranom istraživačkom brodu koji uživa suvereni imunitet po međunarodnom pravu ili ako joj ugovor s državom zastave tog broda nalaže uzdržavanje od ostvarivanja jurisdikcije. U tim slučajevima obalna država može zahtijevati da strani istraživački brod napusti njeno teritorijalno more.

Iako Konvencija UN o pravu mora ne sadrži posebnu odredbu o obavljanju znanstvenog istraživanja mora u arhipelaškim vodama¹³, s obzirom na suverenost arhipelaške države nad tim vodama, za režim znanstvenog istraživanja mora u njima trebalo bi vrijediti sve što je rečeno za teritorijalno more.

5. ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA U GOSPODARSKOM POJASU I NA EPIKONTINENTALNOM POJASU

Obalne države, u ostvarivanju svoje jurisdikcije, imaju pravo uređivati, odobravati i obavljati znanstveno istraživanje mora u svom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu.¹⁴ Ostale države i nadležne međunarodne organizacije mogu vršiti znanstvena istraživanja u tim dijelovima mora i podmorja jedino uz pristanak obalne države (čl. 246, st. 1. i 2).

Za razliku od područja mora pod suverenošću gdje je davanje ili uskraćivanje pristanka za znanstveno istraživanje mora u potpunosti zavisno od volje obalne države, u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu obalna država dužna je stranim državam i međunarodnim organizacijama dati pristanak za znanstveno istraživanje mora ako su ispunjeni određeni uvjeti, a samo u točno određenim slučajevima ona može taj pristanak uskratiti. Osim toga, pristanak obalne države za znanstveno istraživanje mora u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu može se pod određenim okolnostima podrazumijevati, za razliku od područja pod suverenošću gdje pristanak obalne države za znanstveno istraživanje mora uvijek biti izričit.

Znanstvenoistraživačke djelatnosti država i međunarodnih organizacija u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu ne smiju neopravdano ometati djelatnosti koje poduzimaju obalne države u ostvarivanju suverenih prava i jurisdikcije (čl. 246, st. 8).

¹³ Nije jasno zašto je takva izričita odredba izostavljena ako se smatralo potrebnim uvrstiti posebnu odredbu o znanstvenom istraživanju u teritorijalnom moru, iako bi već i bez posebne odredbe iz suverenosti obalne države nad teritorijalnim morem proizlazila njena potpuna kontrola nad znanstvenim istraživanjem u teritorijalnom moru.

¹⁴ Čl. 56, st. 1/b(ii)/ izričito određuje da obalna država ima u svom gospodarskom pojasu jurisdikciju u pogledu znanstvenog istraživanja mora. Takvu izričitu odredbu ne nalazimo u šestom dijelu Konvencije posvećenom epikontinentalnom pojasu, što nam se čini nedosljednim s obzirom da Trinaesti dio Konvencije detaljno regulira jurisdikciju obalne države u pogledu znanstvenog istraživanja mora kako u gospodarskom pojasu, tako i na epikontinentalnom pojasu.

5.1. Dužnost obalne države da dade pristanak za znanstveno istraživanje mora

U normalnim prilikama obalna država daje svoj pristanak za izvođenje znanstvenoistraživačkih projekata drugih država ili nadležnih međunarodnih organizacija u njenom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu ako se poduzimaju u skladu s Konvencijom UN o pravu mora, samo u miroljubive svrhe i radi povećanja znanstvenog poznavanja morske okoline za dobrobit cijelog čovječanstva (čl. 246, st. 3).¹⁵ Dakle, osnovno je pravilo da je obalna država, ako su ispunjeni navedeni uvjeti — i ako ne postoje okolnosti koje opravdavaju uskraćivanje pristanka — dužna dati pristanak za znanstveno istraživanje mora u svom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu.

Kako bi se izbjegla proizvoljnost obalnih država u utvrđivanju postojanja ili nepostojanja »normalnih prilika« (i time proizvoljno uskraćivanje pristanka za znanstveno istraživanje mora), Konvencija određuje da normalne prilike mogu postojati usprkos nepostojanju diplomatskih odnosa između obalne i istraživačke države (čl. 246, st. 4). Prema tome, da bi uskraćivanje pristanka obalne države bilo opravdano, njeni odnosi s istraživačkom državom moraju biti u tolikoj mjeri poremećeni da se od nje ne može razumno očekivati da dade svoj pristanak za znanstveno istraživanje mora.¹⁶

O domašaju zahtjeva da znanstveno istraživanje mora bude isključivo u miroljubive svrhe već smo raspravljali.¹⁷

Što se tiče zahtjeva da znanstveno istraživanje mora poveća znanstveno poznavanje morske okoline za dobrobit cijelog čovječanstva, njime se željelo istaći da rezultati istraživanja moraju biti dostupni cijeloj međunarodnoj zajednici.¹⁸

Obalna država dužna je ustanoviti posebna pravila i postupke koji će osigurati da se pristanak neopravdano ne odgađa ili ne uskraćuje (čl. 246, st. 3). Isto tako, države trebaju nastojati donijeti razborita pravila, propise i postupke radi unapređivanja i olakšavanja znanstvenog istraživanja mora izvan granica njihova teritorijalnog mora i, ako je potrebno, radi olakšavanja pristupa njihovim lukama i pružanja pomoći brodovima za znanstveno istraživanje mora (čl. 255).

¹⁵ Bit odredbe člana 246, st. 3. preuzeta je iz čl. 5, st. 8. Ženevske konvencije o epikontinentalnom pojasu koji određuje da obalna država normalno neće uskratiti svoj pristanak za čisto znanstveno istraživanje o fizikalnim ili biološkim značajkama epikontinentalnog pojasa koje želi vršiti neka kvalificirana ustanova, uz uvjet da obalna država ima pravo, ako to želi, sudjelovati ili biti zastupana u znanstvenom istraživanju i da se rezultati istraživanja moraju objaviti.

¹⁶ Oxman kao primjer zategnutih političkih odnosa koji bi opravdali uskraćivanje pristanka za znanstveno istraživanje navodi neposrednu opasnost od oružanog sukoba, v. B. H. Oxman, The Third United Nations Conference on the Law of the Sea: the eight Session (1979), **American Journal of International Law**, vol. 75, br. 1, str. 24.

¹⁷ V. pod 3.

¹⁸ Taj je uvjet posebno istaknut i u čl. 249, st. 1/e/. V. pod 5.4.

5.2. Uskraćivanje pristanka za znanstveno istraživanje mora

Obalna država može, na temelju slobodne ocjene, uskratiti svoj pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja mora u svom gospodarskom pojasu ili na svom epikontinentalnom pojasu u četiri točno određena slučaja, kojima je zajedničko da mogu dovesti u pitanje neke važne interese obalne države. Radi se o slijedećim slučajevima:

a) ako je projekt od izravnog značenja za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava, bilo živih ili neživih

b) ako projekt uključuje bušenje u epikontinentalnom pojasu,¹⁹ upotrebu eksploziva ili unošenje škodljivih tvari u morsku okolinu

c) ako projekt uključuje izgradnju, rad ili upotrebu umjetnih otoka, uređaja i naprava

d) ako su obavijesti o prirodi i ciljevima projekta, koje je država ili međunarodna organizacija dužna dostaviti obalnoj državi, netočne ili ako država ili međunarodna organizacija nije izvršila obveze prema obalnoj državi iz prijašnjeg istraživačkog projekta (čl. 246, st. 5).

Treba istaći da ovlaštenje obalne države da u navedenim slučajevima na temelju slobodne ocjene stranoj državi ili nadležnoj međunarodnoj organizaciji uskrati pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja mora ne znači da je ona ovlaštena i diskreciono ocjenjivati da li predloženo znanstveno istraživanje spada u okvire nekog od slučajeva iz stava 5, člana 246. Ta ocjena mora biti objektivna, tj. zasnovana na podacima koje je obalnoj državi dostavio potencijalni nosilac projekta.²⁰ Pošto na tako objektivna način ustanovi da postoje okolnosti koje bi opravdavale uskraćivanje pristanka, obalna država na temelju slobodne ocjene odlučuje hoći li ipak dati pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja mora u svom gospodarskom pojasu ili epikontinentalnom pojasu ili će pristanak uskratiti.

5.3. Podrazumijevani pristanak obalne države

Nosilac projekta dužan je obalnoj državi najmanje šest mjeseci prije planiranog započinjanja znanstvenoistraživačkog projekta u njenom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu dostaviti iscrpne podatke

¹⁹ Kako je već članom 81. Konvencije određeno da obalna država ima isključivo pravo odobravanja i reguliranja bušenja u sve svrhe u području svog epikontinentalnog pojasa, ova je odredba zapravo suvišna.

²⁰ Dakle, obalna država ne smije npr. uskratiti pristanak s obrazloženjem da će predloženo znanstveno istraživanje vjerojatno uključivati bušenje u epikontinentalnom pojasu ili unošenje štetnih tvari u morsku okolinu, ako to ne proizlazi iz opisa predloženog znanstvenoistraživačkog projekta i ostalih podataka koje je dostavio nosilac projekta prije započinjanja znanstvenoistraživačke djelatnosti.

o znanstvenoistraživačkom projektu koji namjerava ostvariti.²¹ Ako u roku od četiri mjeseca od dana kada su joj dostavljeni potrebni podaci obalna država ne odgovori nosiocu projekta, on može započeti sa znanstvenim istraživanjem (čl. 252). Pripisivanjem šutnji obalne države značaja podrazumijevanog pristanka²² Konvencija želi spriječiti obalne države da šutnjom, tj. nereagiranjem na obavijesti nosioca projekta onemogućuju znanstveno istraživanje mora u svom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu.

Postoji još jedan slučaj kada se pristanak obalne države podrazumijeva. Naime, kada međunarodna organizacija, izravno ili pod svojim okriljem, želi poduzeti znanstvenoistraživački projekt u gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu obalne države koja je njena članica (ili ako je između te međunarodne organizacije i obalne države zaključen dvostrani ugovor) dužna je o tom projektu obavijestiti obalnu državu. Ako se obalna država složila u pojedinostima s predloženim znanstvenoistraživačkim projektom prilikom njegova usvajanja u samoj međunarodnoj organizaciji ili ako želi u njemu sudjelovati, a ne stavi nikakvu primjedbu u roku od četiri mjeseca od obavijesti organizacije, smatrat će se da je odobrila izvođenje projekta (čl. 247).

Dakle, ovdje se ne radi o podrazumijevanom pristanku iste naravi kao u članu 252. Naime, može se smatrati da je obalna država dala svoj pristanak u ranijoj fazi i na drugačiji način, tj. unutar međunarodne organizacije prilikom usvajanja znanstvenoistraživačkog projekta odnosno zaključivanjem sporazuma s međunarodnom organizacijom nosiocem projekta.²³

Ova odredba ima za cilj pojednostavljenje postupka davanja pristanka za znanstvenoistraživačke projekte s kojima se obalna država ranije već načelno suglasila. Ujedno je obalnoj državi ostavljeno da reagirajući unutar roka od četiri mjeseca od dana prijema obavijesti o namjeravanom znanstvenoistraživačkom projektu uskrati odobrenje za njegovo obavljanje.

5.4. Dužnosti nosioca projekta

Konvencija detaljno regulira dužnosti nosioca projekta za vrijeme dok obavlja znanstvenoistraživačke djelatnosti u području gospodarskog pojasa ili na epikontinentalnom pojasu obalne države. On je dužan, ako to obalna

²¹ Čl. 248. sadrži detaljnu listu podataka koje nosilac projekta — država ili međunarodna organizacija — mora dostaviti obalnoj državi. To je cjelovit opis o a) karakteru i ciljevima projekta; b) načinu i sredstvima koja će se upotrebljavati, uključivši ime, tonažu, vrstu i klasu brodova i opis znanstvene opreme; c) točnim geografskim područjima u kojima će se projekt izvoditi; d) očekivanom datumu prve pojave i konačnog odlaska istraživačkih brodova ili o postavljanju opreme i njezinu uklanjanju, ovisno o prilikama; e) nazivu ustanove pod čijim će se okriljem obaviti istraživanje, ime njezinog direktora i osobe odgovorne za projekt; i f) opsegu u kojemu bi kako se smatra, obalna država mogla sudjelovati ili biti predstavljena u projektu.

²² Tu se zapravo radi o institutu **acquiescence**.

²³ Dakle, radi se o pristanku konkludentnim činom glasanja odnosno zaključivanja sporazuma.

država želi, osigurati joj sudjelovanje ili zastupljenost u projektu,²⁴ osigurati joj pristup svim podacima i uzorcima proizašlim iz projekta, dostaviti joj preliminarne izvještaje, konačne rezultate i zaključke istraživanja, dati joj ocjenu podataka, uzoraka i rezultata istraživanja ili joj pomoći u njihovu ocjenjivanju ili tumačenju te izvijestiti je o svakoj većoj promjeni u istraživačkom programu. Nadalje, nosilac projekta dužan je osigurati da rezultati istraživanja postanu međunarodno pristupačni, vodeći pri tome računa o uvjetima obalne države ili o sporazumu koji je s njom zaključen u pogledu objavljivanja rezultata istraživanja koji su izravno važni za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava gospodarskog pojasa ili epikontinentalnog pojasa. Ako nije drugačije ugovoreno, nosilac projekta dužan je po završetku znanstvenog istraživanja ukloniti sve uređaje i opremu (čl. 249, st. 1).

Kad postoji dužnost obalne države da dozvoli znanstveno istraživanje u svom gospodarskom pojasu ili na svom epikontinentalnom pojasu, ona ne smije jednostrano nosiocu projekta postavljati nikakve druge dužnosti odnosno uvjete izvan navedenih u čl. 249, st. 1. No, ako obalna država, usprkos postojanju okolnosti koje bi opravdavale uskraćivanje pristanka, ipak dozvoli obavljanje znanstvenog istraživanja mora u svom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu, ona može, u skladu sa svojim zakonima i propisima, postaviti i dodatne uvjete koje smatra potrebnim (čl. 249, st. 2).²⁵

5.5. Prekid ili obustava djelatnosti znanstvenog istraživanja mora

Obalna država ima pravo zatražiti prekid svake znanstvenoistraživačke djelatnosti u svom gospodarskom pojasu ili na svom epikontinentalnom pojasu u dva slučaja: ako istraživačke djelatnosti nisu u skladu s podacima koje je nosilac projekta bio dužan dostaviti obalnoj državi prije započinjanja znanstvenoistraživačke djelatnosti i na kojima se temeljio pristanak obalne države te ako nosilac projekta ne udovoljava svojim obvezama prema obalnoj državi (čl. 253, st. 1). Čim nosilac projekta ukloni razloge koji su izazvali prekid znanstvenoistraživačke djelatnosti, obalna država ukida naredbu o prekidu i dozvoljava nastavak aktivnosti (čl. 253, st. 5).

Obalna država može tražiti i obustavu znanstvenoistraživačke aktivnosti ako su projekt ili djelatnosti bitno izmijenjeni u usporedbi s opisom i podacima koji su obalnoj državi bili dostavljeni prije započinjanja znanstvenog istraživanja te ako nosilac projekta nije na vrijeme uklonio razloge

²⁴ Pojmovi »sudjelovanje« i »zastupljenost« u projektu nisu definirani u Konvenciji. Pod sudjelovanjem se vjerojatno smatra neposredno sudjelovanje znanstvenika ili istraživačkih brodova obalne države u projektu, dok se zastupljenost vjerojatno odnosi na situacije kada su promatrači, određeni od obalne države, prisutni na istraživačkim brodovima tokom znanstvenoistraživačke djelatnosti.

²⁵ Naime, diskreciono ovlaštenje obalne države da u slučaju postojanja neke od okolnosti iz člana 246, st. 5. uskrati pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja, također uključuje i njeno pravo da dade pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja, ali pod određenim uvjetima koje će sama odrediti. Tako bi npr. mogla zahtijevati naknadu od nosioca projekta, tražiti od njega obučavanje svojih znanstvenika prije započinjanja ili u toku projekta i slično.

zbog kojih je zatražen prekid znanstvenoistraživačke djelatnosti (čl. 253, st. 2. i 3).

Budući da izvan navedenih, točno određenih slučajeva obalna država ne može tražiti obustavu ili prekid znanstvenog istraživanja mora u svom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu, spomenute odredbe Konvencije o prekidu ili obustavi znanstvenog istraživanja treba u prvom redu smatrati kao zaštitu od proizvoljnih i neopravdanih uplitanja obalne države u znanstvenoistraživačke projekte koje je odobrila. U isto vrijeme navedenim se odredbama postavljaju i okviri ovlaštenja obalne države prema stranim istraživačkim brodovima. Naime, zbog povrede uvjeta pod kojima je stranom istraživačkom brodu odobrila obavljanje znanstvenoistraživačke djelatnosti u svom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu, obalna država može samo zahtijevati prekid ili obustavu znanstvenog istraživanja, a nije ovlaštena npr. uzaptiti strani istraživački brod ili provesti pred svojim organima postupak protiv tog broda. To bi bilo dozvoljeno samo ako bi strani istraživački brod (koji ne uživa suvereni imunitet) i nakon zahtjeva obalne države odbio prestati sa znanstvenoistraživačkom djelatnošću.

Inače, istraživački brod kojem je naređeno da obustavi ili prekine znanstveno istraživanje nije dužan i napustiti gospodarski pojas odnosno otvoreno more iznad epikontinentalnog pojasa (ako obalna država nije proglašila gospodarski pojas), jer, ako više ne obavlja znanstvenoistraživačku djelatnost, on uživa, kao i svi ostali strani brodovi, slobodu plovidbe gospodarskim pojasom odnosno otvorenim morem.

5.6. Prava susjednih neobalnih država i država u nepovoljnom geografskom položaju

Konvencija UN o pravu mora zaštićuje interese neobalnih država i država u nepovoljnom geografskom položaju koje se nalaze u susjedstvu obalne države u čijem se gospodarskom pojasu ili epikontinentalnom pojasu obavlja znanstveno istraživanje mora. Nosilac projekta dužan je obavijestiti i te države o znanstvenoistraživačkom projektu koji namjerava poduzeti, a na njihovo traženje i kad je to prikladno, dostavlja im opis projekta i izvještava ih o svim važnim izmjenama.

Ako navedene države zatraže, njihovim stručnjacima (na koje obalna država nije prigovorila) treba, kad god je to izvedivo, omogućiti sudjelovanje u projektu, u skladu s uvjetima dogovorenim za projekt između obalne države i nosioca projekta.

Isto tako, navedenim državama dostavit će se na njihovo traženje procjene podataka, uzoraka i rezultata istraživanja ili će im se pomoći u njihovim vlastitim procjenama, ako to nije u suprotnosti s uvjetima koje je postavila obalna država ili s ugovorom o objavljivanju rezultata istraživanja koji su izravno važni za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava (čl. 254).

5.7. Znanstveno istraživanje mora na epikontinentalnom pojasu izvan granice od 200 milja od polaznih crta

Opisani način znanstvenog istraživanja mora na epikontinentalnom pojasu primjenjuje se i na znanstveno istraživanje epikontinentalnog pojasu izvan granice od 200 milja od polaznih crta.²⁶ Jedina je razlika u tome što na epikontinentalnom pojasu izvan dvijestote milje obalna država ne može na temelju slobodne ocjene uskratiti pristanak za znanstvena istraživanja koja su od izravnog značenja za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava.²⁷ Dakle, iako je predloženi znanstvenoistraživački projekt od izravne važnosti za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava obalna je država dužna — ako su ispunjeni ostali uvjeti — dati svoj pristanak za izvođenje tog projekta.

Ipak, ako u određenim područjima epikontinentalnog pojasu izvan dvijestote milje obalna država obavlja ili će u razumnom vremenskom razdoblju početi obavljati radove radi iskorištavanja ili iscrpne istraživačke djelatnosti, ona može takva područja proglasiti posebnim područjima i u njima je ovlaštena uskratiti pristanak za znanstvena istraživanja koja su od izravnog značenja za istraživanje i iskorištavanje prirodnih bogatstava (čl. 246, st. 6).

Kako odredba o dužnosti obalne države da dade pristanak za znanstvena istraživanja dijelova epikontinentalnog pojasu izvan dvijestote milje u kojima efektivno ne iskorištava prirodna bogatstva niti poduzima iscrpne istraživačke aktivnosti ne bi dovela u pitanje suverena prava obalne države nad epikontinentalnim pojasom izvan granice od 200 milja, Konvencija izričito određuje da navedena odredba ne dira u prava obalne države na epikontinentalnom pojasu (čl. 246, st. 7).

6. ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA U VANJSKOM POJASU

Uvođenjem instituta gospodarskog pojasu vanjski pojas može biti ili dio gospodarskog pojasu, ako ga je obalna država proglasila, ili dio otvorenog mora.

Kako obalna država u vanjskom pojasu nema ovlaštenja u pogledu znanstvenog istraživanja, režim znanstvenog istraživanja mora u vanjskom pojasu podložan je pravilima koja vrijede za gospodarski pojas ili za otvoreno more, ako obalna država nije proglasila gospodarski pojas.

²⁶ Po Konvenciji UN o pravu mora epikontinentalni pojas proteže se do vanjskog ruba kontinentalne orubine ili do udaljenosti od 200 milja od polaznih crta, gdje vanjski rub kontinentalne orubine ne doseže do te udaljenosti (čl. 76, st. 1). Pod određenim okolnostima širina epikontinentalnog pojasu može prelaziti 200 milja, ali u svakom slučaju njegova krajnja granica ne smije prijeći 350 milja od polaznih crta ili 100 milja od izobate 2500 metara (čl. 76, st. 5).

²⁷ Radi se o slučaju navedenom u čl. 246, st. 5/a/, v. pod 5.3. Dakle, ako postoje ostale okolnosti iz člana 246, st. 5, obalna država ovlaštena je na temelju slobodne ocjene uskratiti pristanak za znanstveno istraživanje.

Naravno, obalna država može u vanjskom pojasu intervenirati na stranim istraživačkim brodovima (koji ne uživaju suvereni imunitet) ako oni povrijede njene carinske, fiskalne i zdravstvene propise te propise o useljavanju i iseljavanju.

7. ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE U OTVORENOM MORU I U MEĐUNARODNOJ ZONI

Konvencija UN o pravu mora izričito uvrštava slobodu znanstvenog istraživanja među slobode otvorenog mora (čl. 87, st. 1/f/),²⁸ ali ističe da države mogu ostvarivati tu slobodu pod uvjetom poštivanja pravnih režima u epikontinentalnom pojasu i u Međunarodnoj zoni, u skladu s odredbama Trinaestog dijela Konvencije posvećenog znanstvenom istraživanju mora i do lično poštujući interese drugih država (čl. 87, st. 1/f/ i st. 2).

Trinaesti dio Konvencije sadrži dvije odredbe koje se posebno odnose na znanstveno istraživanje mora na područjima izvan nacionalne jurisdikcije: član 256, posvećen znanstvenom istraživanju u Zoni i član 257, posvećen znanstvenom istraživanju morske vode izvan granica gospodarskog pojasa.

Član 257. ističe pravo svih država, bez obzira na geografski položaj, kao i ovlaštenih međunarodnih organizacija da vrše znanstvena istraživanja stupa morske vode izvan granica gospodarskog pojasa. Morsko dno i podzemlje isključeni su iz područja primjene ovog člana s obzirom da Konvencija sadrži posebna pravila o znanstvenom istraživanju podmorja unutar i izvan nacionalne jurisdikcije.²⁹

Član 256. određuje da sve države, bez obzira na geografski položaj, kao i nadležne međunarodne organizacije imaju pravo, u skladu s odredbama Jedanaestog dijela Konvencije,³⁰ znanstveno istraživati more u Međunarodnoj zoni. Od odredaba Jedanaestog dijela treba posebno istaći član 143. koji zahtijeva da se znanstveno istraživanje u Zoni vrši isključivo u miroljubive svrhe i radi dobrobiti čovječanstva kao cjeline (st. 1)³¹ te posebno uređuje znanstvena istraživanja u Zoni koja obavljaju Međunarodna vlast za morsko dno (st. 2) i države stranke Konvencije (st. 3).

Međunarodna vlast za morsko dno može znanstveno istraživati Zonu i njena bogatstva i u tu svrhu zaključivati ugovore. Ona je dužna unapređi-

²⁸ Time se otklanjaju neizvjesnosti oko pitanja je li znanstveno istraživanje jedna od sloboda otvorenog mora, koje je mnogo raspravljano u teoriji, v. više *Bohte, o.c.*, bilj. 3, str. 54-60; *Rudolf, o.c.*, bilj. 1, str. 326-327; *Soons, o.c.*, bilj. 1, str. 47-55.

²⁹ Članovi 246-255. posvećeni su znanstvenom istraživanju na epikontinentalnom pojasu, a čl. 256. i odgovarajuće odredbe Jedanaestog dijela Konvencije znanstvenom istraživanju u Zoni.

³⁰ Jedanaesti dio Konvencije posvećen je pravnom statusu Zone i pravnom režimu u njoj.

³¹ Ovi zahtjevi samo su ponavljanje općih načela koja vrijede za znanstveno istraživanje mora u svim pojasi mora, unutar i izvan nacionalne jurisdikcije, v. pod 3.

vati i poticati znanstvena istraživanja u Zoni te usklađivati i širiti rezultate takvih istraživanja i analiza kada su joj dostupni.

Državama strankama Konvencije nalaže se da unapređuju međunarodnu suradnju u znanstvenom istraživanju mora u Zoni sudjelovanjem u međunarodnim programima i poticanjem suradnje osoblja raznih zemalja u Međunarodne vlasti za morsko dno, osiguravanjem da se programi ostvaruju preko Međunarodne vlasti za morsko dno ili drugih međunarodnih organizacija na način koji je koristan zemljama u razvoju i tehnički manje razvijenim državama, širenjem dostupnih rezultata istraživanja i analiza putem Međunarodne vlasti za morsko dno ili drugim međunarodnim kanalima.

Dakle, na znanstvena istraživanja morske vode izvan granica gospodarskog pojasa i u Zoni primjenjuje se načelo slobode znanstvenog istraživanja, s tim da za Zonu Konvencija donosi i posebne odredbe u pogledu znanstvenog istraživanja koje obavljaju Međunarodna vlast za morsko dno i države stranke Konvencije. No, ove posebne odredbe ne znače da su samo Međunarodna vlast za morsko dno ili samo stranke Konvencije UN o pravu mora ovlaštene vršiti znanstvena istraživanja u Zoni. Naprotiv, sve države i nadležne međunarodne organizacije imaju pravo znanstvenog istraživanja Zone, kao i stupa morske vode izvan gospodarskog pojasa.

Kako svaka država na otvorenom moru vrši vlast i jurisdikciju nad brodovima svoje zastave, nadzor, pregled i inspekciju istraživačkih brodova te kažnjavanje povreda ovlaštena je poduzeti samo država čiju zastavu oni viju.³²

8. RJEŠAVANJE SPOROVA

Sporovi o tumačenju ili primjeni odredaba Konvencije o znanstvenom istraživanju mora obavezno se podvrgavaju sudskom ili arbitražnom rješavanju, dakle, postupcima koji povlače obvezujuće odluke. No, obalna država nije obvezna prihvatiti podvrgavanje takvu rješavanju ako se radi o sporu u vezi s ostvarivanjem njenih prava ili diskrecijskog ovlaštenja u reguliranju, odobravanju ili obavljanju znanstvenog istraživanja u njenom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu ili ako je spor nastao jer je zatražila prekid ili obustavu znanstvenog istraživanja mora u tim područjima (čl. 297, st. 2/a/). Time se zapravo najznačajniji sporovi koji mogu nastati u vezi sa znanstvenim istraživanjem mora izuzimaju od obveznog podvrgavanja postupcima koji dovode do obvezujuće odluke i ostale države ne mogu utjecati na obalnu državu koja, postupajući protivno odredbama Konvencije, proizvoljno uskrati pristanak za obavljanje znanstvenog istraživanja u svom gospodarskom pojasu ili na epikontinentalnom pojasu ili bez razloga zatraži prekid ili obustavu znanstvenog istraživanja u tim pojasima mora.

³² Iznimke od jurisdikcije države zastave na otvorenom moru vrijede i za znanstvenoistraživačke brodove.

Takvi se sporovi mogu na traženje bilo koje stranke spora, dakle i bez pristanka obalne države podvrgnuti postupku mirenja, ali taj postupak ne dovodi do obvezujuće odluke. Osim toga, Komisija za mirenje ne može dovesti u pitanje ostvarivanje diskrecijskog ovlaštenja obalne države da uskrti pristanak za znanstveno istraživanje u svom gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu³³ ili njeno diskrecijsko ovlaštenje da odredi posebna područja unutar svog epikontinentalnog pojasa izvan dvijestote milje³⁴ (čl. 297, st. 2/b/).

9. ODGOVORNOST

Uz dužnost država i međunarodnih organizacija, nosilaca znanstvenoistraživačkih projekata, da osiguraju da znanstveno istraživanje bude u skladu s Konvencijom UN o pravu mora, (čl. 263, st. 1) Konvencija posebno predviđa i njihovu odgovornost za štetu od zagađivanja morske okoline uzrokovanu znanstvenim istraživanjem mora poduzetim od njih ili u njihovo ime (čl. 263, st. 3).

S druge strane, Konvencija predviđa i odgovornost obalne države ili druge države, kao i međunarodne organizacije, koja protupravno, tj. u suprotnosti s odredbama te Konvencije, poduzima mjere u pogledu znanstvenog istraživanja mora koje obavljaju druge države, njihove fizičke ili pravne osobe ili nadležne međunarodne organizacije. Država ili međunarodna organizacija koja je poduzela protupravne mjere dužna je nadoknaditi štetu koja je proizašla iz takvih mjera (čl. 263, st. 2).

10. UREĐAJI I OPREMA ZA ZNANSTVENO ISTRAŽIVANJE MORA

Znanstveno istraživanje mora može se vršiti ne samo brodovima nego i s platformi, pričvršćenih i plutajućih, te s raznih drugih uređaja i naprava.

Kako se položaj uređaja i naprava za znanstveno istraživanje mora razlikuje od položaja istraživačkih brodova, a osim toga njihova upotreba izaziva neke specifične probleme, Konvencija UN o pravu mora posvetila je poseban odsjek Trinaestog dijela položaju znanstvenoistraživačkih uređaja i opreme.³⁵

Ti uređaji i oprema nemaju status otoka. Oni nemaju vlastito teritorijalno more i njihovo postojanje ne utječe na određivanje granice teritorijalnog mora, gospodarskog pojasa ili epikontinentalnog pojasa.

Znanstvenoistraživački uređaji ili oprema ne smiju se postavljati u područjima u kojima bi mogli priječiti promet utvrđenim međunarodnim plovničkim putovima. Radi sigurnosti uokolo znanstvenoistraživačkih uređaja mogu

³³ Čl. 246, st. 5, v. pod 5.3.

³⁴ Čl. 246, st. 6, v. pod 5.7.

³⁵ Odsjek 4, članovi 258-262.

se ustanoviti sigurnosne zone razumne širine do udaljenosti od 500 metara, koje su brodovi dužni poštovati.

Uređaji ili oprema za znanstveno istraživanje moraju imati oznake države registracije ili međunarodne organizacije kojoj pripadaju te odgovarajuće međunarodno dogovorene znakove upozorenja radi sigurnosti na moru i sigurnosti zračne plovidbe.

Trinaesti dio Konvencije ne sadrži odredbe u pogledu jurisdikcije nad uređajima i opremom za znanstveno istraživanje mora. Kako se radi o važnom pitanju, pokušali bismo dati na njega odgovor, imajući u vidu odredbe sadržane u ostalim dijelovima Konvencije.

Odgovor na to pitanje ovisi o području mora u kojem su smješteni znanstvenoistraživački uređaji i oprema.

Na područjima mora izvan nacionalne jurisdikcije uređaji i oprema za znanstveno istraživanje mora podvrgnuti su isključivoj jurisdikciji države registracije.

Kada se znanstvenoistraživačkim uređajima i opremom registriranim u jednoj državi obavljaju znanstvena istraživanja na područjima mora pod suverenom drugu države (unutrašnje morske vode, teritorijalno more, arhipelaške vode), obalna država je ovlaštena na ostvarivanje potpune jurisdikcije nad njima.

U pogledu znanstvenoistraživačkih uređaja i opreme u gospodarskom i epikontinentalnom pojasu situacija je nešto drugačija. U skladu s članom 60, st. 2. odnosno članom 80 Konvencije UN o pravu mora obalna država ima isključivu jurisdikciju nad uređajima za znanstveno istraživanje mora u gospodarskom i epikontinentalnom pojasu. No, navedene odredbe ne spominju i opremu za znanstveno istraživanje mora u gospodarskom pojasu i na epikontinentalnom pojasu, iz čega bi proizlazilo da je ta oprema podvrgnuta jurisdikciji države registracije. Obalna država bi ipak nad njom imala određena ograničena ovlaštenja (npr. pravo kontrole da li oprema koja se upotrebljava pri znanstvenom istraživanju odgovara onoj koju je nosilac projekta prijavio i opisao).³⁶

11. PLOVIDBA I PROLAZAK ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKIH BRODOVA POJEDINIM MORSKIM POJASIMA

U okviru režima znanstvenog istraživanja u pojedinim morskim pojasima prikazali smo i položaj istraživačkih brodova ovlaštenih na obavljanje znanstvenog istraživanja. U ovom odsjeku razmotrit ćemo položaj istraživačkih brodova koji nisu ovlašteni na znanstveno istraživanje, pri plovidbi i prolasku različitim morskim prostorima, kao i u tjesnacima koji služe međunarodnoj plovidbi.

³⁶ Isp. Soons, o.c., bilj. 1, str. 234.

Kako strani istraživački brodovi ne spadaju u kategoriju trgovačkih brodova, za njihov ulazak u unutrašnje morske vode u bilo koju svrhu (osim u slučaju nevolje) uvijek je potrebno odobrenje obalne države. Dok se strani istraživački brodovi nalaze u unutrašnjim morskim vodama, oni u potpunosti potpadaju pod vlast i propise obalne države. Samo iznimno ona ne ostvaruje svoju jurisdikciju ako joj to nalaže ugovor s državom zastave stranog istraživačkog broda ili ako se radi o stranom istraživačkom brodu koji uživa suvereni imunitet.

U dijelovima unutrašnjih morskih voda koje su naknadno zahvaćene ravnim polaznim crtama, a prije toga su bile smatrane dijelom teritorijalnog mora ili otvorenog mora postoji pravo neškodljivog prolaska³⁷ te se na prolazak istraživačkih brodova tim dijelovima unutrašnjih morskih voda primjenjuju pravila koja vrijede za neškodljivi prolazak teritorijalnim morem (vidi dalje).

U teritorijalnom moru svi strani brodovi uživaju pravo neškodljivog prolaska. To pravo imaju i strani istraživački brodovi.

Odredbe Konvencije UN o pravu mora posvećene institutu neškodljivog prolaska stranih brodova teritorijalnim morem sadrže značajna preciziranja i dopunu pravila običajnog prava i Ženevske konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu iz 1958. Konvencija iz 1982. donosi niz primjera djelatnosti stranog broda u teritorijalnom moru zbog kojih prolazak prestaje biti neškodljivim, te između ostalog, navodi i obavljanje istraživanja i mjerenja (čl. 19, st. 2/j/). Ujedno se Konvencijom preciziraju pitanja za koja obalna država ima pravo donositi vlastite zakone i propise u vezi s neškodljivim prolaskom. Među tim pitanjima Konvencija navodi i znanstveno istraživanje mora i hidrografska mjerenja (čl. 21, st. 1/g/).

Dakle, strani istraživački brodovi koji nisu od obalne države ovlašteni na obavljanje znanstvenoistraživačke djelatnosti moraju se, pri prolasku njenim teritorijalnim morem, uz poštivanje općih pravila o neškodljivom prolasku koja vrijede za sve strane brodove, uzdržavati od obavljanja zabranjenih istraživanja i mjerenja i pridržavati se zakona i propisa obalne države o znanstvenom istraživanju mora i hidrografskim mjerenjima tokom neškodljivog prolaska.³⁸

Ako se strani istraživački brod tokom neškodljivog prolaska teritorijalnim morem upusti u istraživanja i mjerenja ili prekrši zakone i propise obalne države, prolazak prestaje biti neškodljiv i obalna država je ovlaštena zabraniti dalji prolazak tog broda te ga može, ako se ne radi o istraživačkom

³⁷ Čl. 5, st. 2. Ženevske konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom pojasu i čl. 8, st. 2. Konvencije UN o pravu mora.

³⁸ Pri reguliranju znanstvenog istraživanja i mjerenja tokom neškodljivog prolaska teritorijalnim morem obalne države morat će voditi računa o tome da prikupljanje određenih podataka tokom prolaska (kao što su npr. dubina vode, smjer i brzina vjetra te ostali podaci neophodni za sigurnu plovidbu broda) ne može ući u kategoriju »istraživanja i mjerenja« zabranjenih tokom neškodljivog prolaska članom 19, st. 2/j/ s obzirom da su takve djelatnosti nužne za normalan pogon broda.

brodu koji uživa suvereni imunitet, uzaptiti i protiv njega provesti postupak u skladu sa svojim zakonima i propisima.

Osim u teritorijalnom moru, režim neškodljivog prolaska primjenjuje se i u dijelovima unutrašnjih morskih voda koji su naknadno zahvaćeni ravnim polaznim crtama, a prije toga su smatrani dijelom teritorijalnog ili otvorenog mora, a Konvencija UN o pravu mora uvodi ga i u dijelove arhipelaških voda izvan arhipelaških plovnih putova (čl. 52, st. 1). U pogledu tjesnaca koji služe međunarodnoj plovidbi, Konvencija UN o pravu mora zadržava režim neškodljivog prolaska samo u dvije vrste međunarodnih tjesnaca u kojima more ima status teritorijalnog mora: u tjesnacima između jednog dijela otvorenog mora ili gospodarskog pojasa i teritorijalnog mora države koja nema vlastite obale na tjesnacu te u tjesnacima između otoka obalne države i njenog kontinentalnog područja, ako postoji jednako podoban put otvorenim morem ili gospodarskim pojasom izvan tjesnaca (čl. 45, st. 1).

U pogledu znanstvenog istraživanja tokom neškodljivog prolaska navedenim pojasima mora i međunarodnim tjesnacima vrijedi sve što je rečeno o neškodljivom prolasku teritorijalnim morem.

U preostalim tjesnacima u kojima more ima status teritorijalnog mora i koji služe međunarodnoj plovidbi između jednog dijela otvorenog mora ili gospodarskog pojasa i drugog dijela otvorenog mora ili gospodarskog pojasa (čl. 37), Konvencija iz 1982. uvodi novi režim tranzitnog prolaska (čl. 38, st. 1).³⁹

Tranzitni prolazak je ostvarivanje slobode plovidbe i prelijetanja jedino u svrhu neprekinutog i brzog tranzita tjesnacem. Pri takvu prolasku strani su brodovi dužni ploviti bez zadržavanja i uzdržavati se od svih aktivnosti koje nisu svojstvene brzom i neprekinutom prolasku (čl. 39, st. 1).

Iako već iz ovih općenitih odredbi proizlazi da je obavljanje znanstvenog istraživanja mora tokom prolaska nespojivo s prirodom tranzitnog prolaska kao neprekinutog i brzog prolaska tjesnacem, Konvencija u članu 40. i izričito zabranjuje stranim brodovima (uključujući brodove za znanstveno istraživanje mora i hidrografske brodove) u tranzitnom prolasku da obavljaju bilo kakva istraživanja i mjerenja bez prethodnog odobrenja obalnih država na tjesnacu.

Konvencijom UN o pravu mora nije predviđena, kao kod neškodljivog prolaska, građanska ni krivična jurisdikcija obalne države nad stranim brodovima u tranzitnom prolasku te iako ta Konvencija izričito određuje da obalna država ne smije ometati tranzitni prolazak (čl. 44), ipak valja zaključiti da je obalna država ovlaštena intervenirati na stranom brodu koji tokom prolaska, kršeći pravo tranzitnog prolaska, nedopušteno obavlja istraživanja i mjerenja. Naime, aktivnosti istraživanja i mjerenja nisu svojstvene brzom i neprekinutom prolasku i ako se strani brod upusti u takve aktivnosti,

³⁹ Tranzitnom prolasku posvećen je Drugi odsjek Trećeg dijela Konvencije (članovi 37-44).

prolazak prestaje biti tranzitnim i obalna država ovlaštena je prema takvu brodu postupati u skladu sa svojim zakonima i propisima.⁴⁰

Pravo prolaska arhipelaškim plovnim putovima strani brodovi uživaju u arhipelaškim plovnim putovima koje arhipelaška država odredi u arhipelaškim vodama ili teritorijalnom moru uz njih odnosno ako arhipelaška države ne odredi takve putove, u plovnim putovima kojima se uobičajeno odvija međunarodni promet (čl. 53, st. 1, 3. i 12).

Na dužnosti stranih brodova pri prolasku arhipelaškim plovnim putovima te na prava i dužnosti arhipelaških država primjenjuju se *mutatis mutandis* glavna pravila o tranzitnom prolasku (čl. 54)⁴¹ te stoga u pogledu obavljanja znanstvenog istraživanja mora tokom prolaska arhipelaškim plovnim putovima vrijedi sve što je rečeno kod tranzitnog prolaska.

Položaj stranog istraživačkog broda u vanjskom pojasu prosuđuje se prema pravilima koja vrijede za gospodarski pojas, ako je proglašen, ili za otvoreno more. Obalna država može intervenirati na stranom istraživačkom brodu u vanjskom pojasu samo ako on povrijedi njene carinske, fiskalne i zdravstvene propise te propise o useljavanju i iseljavanju.

U gospodarskom pojasu i otvorenom moru brodovi svih država uživaju slobodu plovidbe.

U gospodarskom pojasu zadržana je sloboda plovidbe i obalna država usprkos jurisdikciji koju ima nad znanstvenim istraživanjem u tom pojasu ne smije ograničavati ili zabranjivati plovidbu stranih istraživačkih brodova koji nisu ovlašteni na znanstveno istraživanje mora. Naravno, ako bi se strani brod upustio neovlašteno u znanstveno istraživanje, obalna država bila bi ovlaštena intervenirati na takvu brodu, ako se ne radi o stranom brodu koji uživa suvereni imunitet.

Pri plovidbi otvorenim morem iznad epikontinentalnog pojasa (ako obalna država nije proglasila gospodarski pojas) strani istraživački brodovi koji nisu ovlašteni na znanstveno istraživanje epikontinentalnog pojasa dužni su se uzdržavati od nedozvoljenih istraživanja i mjerenja morskog dna i podzemlja. Takva nedopuštena istraživanja i mjerenja ovlašćuju obalnu državu da intervenira na stranom brodu koji ih vrši, ako se ne radi o stranom brodu koji uživa suvereni imunitet.

⁴⁰ Uporište za ovakav stav mogao bi biti čl. 38, st. 3. Konvencije koji navodi da svaka djelatnost koja nije ostvarivanje prava tranzitnog prolaska tjesnacem ostaje podložna drugim odgovarajućim odredbama ove Konvencije. Iz ove bi se odredbe moglo zaključiti da strani brod koji se zadrži u tjesnacu ili se tokom prolaska upusti u djelatnosti koje nisu svojstvene brzom i neprekinutom prolasku potpada pod jurisdikciju obalne države koju ona ima u svom teritorijalnom moru, isp. V. Đ. Degan, »Režim plovidbe i prelijetanja Otrantskim vratima prema Konvenciji UN o pravu mora iz 1982, **Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja**, br. 105-106, 1985, str. 38, bilj. 17; Soons, o.c., bilj. 1, str. 152.

⁴¹ Čl. 40. koji zabranjuje obavljanje bilo kakvih istraživanja i mjerenja tokom tranzitnog prolaska bez prethodnog odobrenja obalnih država na tjesnacu uključen je među članove koji se *mutatis mutandis* primjenjuju na pravo prolaska arhipelaškim plovnim putovima.

U preostalim dijelovima otvorenog mora nadzor, pregled i kontrolu istraživačkih brodova koji plove otvorenim morem u načelu može vršiti samo država čiju zastavu oni vijū.⁴²

12. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Odredbe Konvencije UN o pravu mora koje se odnose na znanstveno istraživanje mora jesu kompromis između zahtjeva za što većom slobodom znanstvenog istraživanja, bez prevelikih ovlaštenja obalnih država, s jedne strane, i za trajnom kontrolom obalnih država nad znanstvenim istraživanjem u područjima mora pod njihovom vlašću ili jurisdikcijom, s druge strane.

Dok odredbe Konvencije UN o pravu mora o znanstvenom istraživanju u teritorijalnom moru i na otvorenom moru kao i osnovno pravilo da je za znanstveno istraživanje mora na epikontinentalnom pojasu potrebno odobrenje obalne države, odražavaju postojeće opće običajno međunarodno pravo, postavlja se pitanje u kojoj mjeri ostale odredbe Konvencije predstavljaju pozitivno međunarodno pravo, tj. koji su stupanj dosegle u procesu nastajanja običajnog prava. Odgovor na to pitanje od neobičnog je značenja jer Konvencija UN o pravu mora nije stupila na snagu niti se očekuje njeno skoro stupanje na snagu.⁴³

Pri odgovoru na to pitanje valja razlikovati materijalne od proceduralnih odredaba Konvencije.

Proceduralne odredbe o rješavanju sporova o znanstvenom istraživanju obvezivat će samo stranke Konvencije UN o pravu mora po njenom stupanju na snagu.

Materijalne odredbe Konvencije posvećene znanstvenom istraživanju mora jesu, po našem mišljenju, okvir nastajanja i daljeg razvoja običajnog prava u ovom području. Proces razvoja običajnog prava o znanstvenom istraživanju mora već je započeo i običajno pravo u ovom području međunarodnog prava mora ne bi se moglo dalje razvijati izvan okvira propisa Konvencije iz 1982, bez obzira hoće li ona stupiti na snagu.⁴⁴

Tome u prilog govori velik broj država potpisnica Konvencije UN o pravu mora⁴⁵ i neprotivljenje ostalih sudionica Treće konferencije UN o pravu mora odredbama Konvencije koje se odnose na znanstveno istraživanje mora.⁴⁶

⁴² V. bilj. 32.

⁴³ Za stupanje Konvencije na snagu potrebno je polaganje 60 isprava o ratifikaciji ili pristupu (čl. 308, st. 1), a do sada ih je položeno više od 30.

⁴⁴ V. V. Đ. D e g a n, »Konvencija UN o pravu mora i treće države«, **Uporedno pomorsko pravo i pomorska kupoprodaja**, br. 117-118, 1988, str. 59.

⁴⁵ Konvenciju iz 1982. u za to predviđenom roku do 9. prosinca 1984. potpisalo je 155 država i Vijeće UN za Namibiju, v. Law of the Sea Bulletin, No. 8, November 1986.

⁴⁶ Naime, od država sudionica Treće konferencije UN o pravu mora koje nisu potpisale Konvenciju niti jedna nije kao razlog nepotpisivanja navela Trinaesti dio Konvencije, tj. dio posvećen znanstvenom istraživanju mora.

Protekom vremena i ujednačavanjem prakse država odredbe Konvencije UN o pravu mora o znanstvenom istraživanju mora najvjerojatnije će postati pravilima općeg običajnog međunarodnog prava, koje će, bez obzira na stupanje Konvencije na snagu, obvezivati sve države bez iznimke.

Već na sadašnjem stupnju običajnog procesa te odredbe imaju određene učinke: naime, države nisu dužne priznati obalnim državama određena prava koja za njih proizlaze iz propisa Konvencije iz 1982. o znanstvenom istraživanju mora ako te obalne države ujedno ne poštuju i svoje dužnosti koje im nameću odredbe te Konvencije o znanstvenom istraživanju mora.⁴⁷

⁴⁷ Isp. D e g a n, o.c., bilj. 44, str. 59.

Summary:

SCIENTIFIC MARINE RESEARCH IN THE 1982 UN LAW OF THE SEA CONVENTION

The author analyzes the provisions of the 1982 UN Law of the Sea Convention on scientific marine research, starting with the general provisions and passing to a zonal approach (internal waters, territorial sea, archipelagic waters, exclusive economic zone, continental shelf, high seas and the international seabed area). The legal status of scientific marine research ships in different maritime zones is also analyzed.

The 1982 Convention provides for full coastal State control over marine scientific research in internal waters, archipelagic waters and territorial sea.

Marine scientific research conducted on the high seas (the water area beyond the exclusive economic zone) and in the international seabed area is free, i.e., subject exclusively to the jurisdiction of the flag State.

All marine scientific research activities in the exclusive economic zone and on the continental shelf require coastal State consent. In normal circumstances coastal States are required to grant consent for all marine scientific research activities. They have discretionary power to grant or withhold consent for certain specified categories of research.

States intending to undertake marine scientific research in the exclusive economic zone or on the continental shelf should provide the coastal State with certain specified information at least six months before the expected starting date of the research work. The researching State must comply with a number of specified conditions. In certain specified situations the coastal State has the right to order the suspension or cessation of research activities in progress.

The regime of marine scientific research as embodied in the 1982 UN Law of the Sea Convention represents a compromise between the interests of freedom of conducting marine scientific research and the protection of coastal States' interests. The Convention rules on marine scientific research in the territorial sea and on the high seas and the basic rule that marine scientific research on the continental shelf must not be conducted without apriori consent of coastal States, reflect rules of customary international Law. The rules concerning settlement of disputes will bind only parties to the 1982 Convention after its entry into force. The other rules on marine scientific research embodied in the 1982 Convention can be regarded as a factor of the progressive development of general customary law.